ĦARAM IX-XERIF

(*Jorbot ma' l-għadd* 4, *Ott.-Diċ.* 1958, *faċċata* 121)

Il-lum, il-wata fejn kien it-Tempju, jgħidulu Ħaram ix-Xerif. Ma nistgħux nidħlu fih mill-bieb ix-Xerqi, tan-naħa tal-Wied ta' Kidron, għax issa misdud bil-ħaġar. Imma nidħlu minn bieb ieħor, bieb bla sura, minn triq, ġo nofs il-belt, jgħidulha Suq il-Qattanin.

Kif tidħol minn hemm, issib ruħek f'wesgħa ċċangata bil-ħaġar, u tara quddiemek taraġ wiesa' u titla' minnu u tgħaddi minn taħt ħnejjiet weqfin fuq il-kolonni. Quddiemek tara binja, bħal knisja kbira, b'sitt faċċati u koppla sewda taċ-ċomb. Din hija l-Ġemgħa jew Moskija tal-Misilmin. Għall-għożża hija t-tieni waħda tad-dinja. Jgħidulha Kubbet is-Sakhra. Ma hix imbajjda jew miżbugħa, imma miksija bal-madum abjad bid-disinni kħal.

Meta tiġi biex tidħol, ix-xiħ tal-Misilmin li jkun hemm għassa, jiġi fuqek u jgħidlek biex tneħħi x-xedd minn riġlejk, inkella tilbes fuqu ż-żarbun li jagħtik huwa u tħallas xi ħaġa tal-flus. Għax ma tistax tidħol hemm bix-xedd li tkun ġejt bih minn barra, għax it-trab li ddaħħal miegħu iniġġes il-qdusija tal-imkien.

Għall-ewwel li tidħol ma tara xejn għajr dlam. Tħoss it-tapiti taħt saqajk, ħoxnin u rotob, imma ma tara xejn; dlam, 'il fuq, 'l-isfel, mal-ġnieb u kull imkien. Imbagħad tibda tara, kemm-kemm, ħafna tikek imżewwqin: taħsbek qiegħed toħlom. Tikek ħomor, koħol, ħodor, sofor u vjola u minn kull lewn, ġemgħa-ġemgħa, mal-ġnieb. Imbagħad tintebaħ li dawk it-tikek huma mużajk tal-ħġieġ. U ftit-ftit tibda tara kolonni u ħnejjiet, miżbugħa bid-deheb jew miksija bil-mużajk mill-irqaq, u kitba bil-Għarbi, 'l hawn u 'l hemm. Tara li tinsab ġewwa bini qisu knisja.

Ġerusalem. — Il-Moskija ta' Għomar, jew kif igħidulha l-Misilmin ta' hemm: il-Ġamagħ el-Kebira, mibnija fuq il-blata fejn kien l-artal tal-ħruq, f'nofs it-Tempju tal-Lhud, minn żmien David elf sena qabel Kristu, sa żmien Titu, sebgħin wara Kristu, meta t-Tempju ħarquh ir-Rumin.

Imbagħad ix-xiħ tal-Misilmin jieħdok idawwrek. Jurik bħal tabernaklu tar-rħam u jgħidlek li ġewwa fih hemm żewġ xagħriet mil-leħja ta' Mħammed, il-profeta l-kbir tal-Misilmin. Jurik tieqa magħluqa u jgħidlek li ġewwa fiha hemm is-sikkina li biha Abraham kien sa jidboħ lil ibnu Ishak.

Jurik blata kbira f'nofs il-Ġemgħa u jgħarrfek li fuqha niżel Imħammed meta kien għaddej itir fuq id-debba bil-lejl. Inizzlek ġewwa bħal bir żgħir taħt l-art u jgħidlek li s-saqaf tiegħu, tal-blat, ma jżomm ma' xejn, u l-ħajt li hemm mad-dawra kien mibni biex in-nies ma jibżgħux li taqa' fuqhom il-blata. Jurik ħofra fil-blata tas-saqaf u jgħarrfek li Mħammed jiġi jsellli hemm kull nhar ta' Ġimgħa, u darba qam bis-saħħa u ħabat rasu mas-saqaf u l-blata biex ma tweġġgħux, irtabet bħat-tajn. Jurik issien tal-ġebel daqsiex, u jgħidlek li l-blata b'dak il-lsien sellmet lil Imħammed u qaltlu "Salam għalik!" Trid toqgħol bil-għaqal il-ħin kollu li jkellmek u minn wiċċek turi li qiegħed temmen u tistagħġeb b'dak li jgħid

Fil-Ħaram hemm wisq u wisq x'tara.. Biex tikteb kollox trid qatiegħ wisa u żmien. Għalina biżżejjed li naħsbu li min jaf kemm Ġesù mexa min-naħa għall-oħra ta' dal-wata, ma' tul ħajtu fuq l-art. U li ma' ġenb dak il-bieb il-kbir, li għedna l-lum misdud bil-ħaġar, fejn kienu l-ħnejjiet Ġesù għadda erbgħat ijiem mill-aħħar ġimgħa ta' ħajtu jgħallem, u hemm, nistgħu ngħidu, li bħala Messija kien maqtul mil-Lhud, kif bħala bniedem kien maqtul fuq il-blata tal-Golgla. U nifhmu ftit kemm hi kbira t-tjieba ta' Alla u kemm aħna ħżiena u rasna jiebsa aħna l-bnedmin.

Farid Swalaħ.

GĦID IL-ĦAMMIEM F'BET-LEHEM

Il-kelma Ħammiem, bil-Malti, tfisser **banju**, jiġifieri ħasla tal-ġisem kollu; u billi fl-antik, il-Magħmudija kienet tkun tagħdisa tal-ġisem kollu fl-ilma, Għid il-Ħammiem ifisser Għid il-Magħmudija, għax fih titfakkar il-Magħmudija ta' Ġesù fix-xmara tal-Ġurdan. Bil-Grieg dal-Għid jgħidulu Epi-Fanija, li tfisser Wirja, jew Dehra, għax f'dak il-jum ukoll Ġesù kien muri lil bnedmin, bħala Messija, billi waqt il-Magħmudija tegħu leħħet berqa u faqqgħet ragħda, u leħen ir-ragħda kien jgħid: "Int ibni l-għażiż li tgħaxxaqt bik".

Kif isir Għid il-Milied fil-belt ta' Bet-Lehem, f'dan il-"Qari" għednih kemm-il darba; għal hekk il-lum ngħidu kelmtejn kif isir Għid l-Epifanija f'dik il-belt, li hu Għid tal-Franġiskani biss, jiġifieri, jagħmlu l-Kustodju tal-Franġiskani bir-Rħieb tiegħu, wehedhom, m'hux il-Patrijarka ta' Ġerusalem mal-Monsinjuri u l-qassisin, bħal ma jsir kif ġie li semmejna, Għid il-Milied.

Il-**funzjonijiet** tal-Epifanija jsiru bħal tal-Milied sewwa, imma l-purċissjoni bil-Bambin issir lejliet il-Għid wara l-Għasar, m'hux wara l-quddiesa f'nofs il-lejl; u l-Quddiesa l-kbira ma ssirx f'nofs il-lejl, imma nhar l-Epifanija fil-għodu. U f'Bet-Lehem ma jkunx hemm nies, Insara, middinja kollha, bħal ma jkun hemm fil-Milied, imma jkun hemm Insara minn Bet-Lehem, Bet-Gagħla, Bet-Saħur u mit-taqsima Għarbija ta' Ġerusalem, għax il-Lhud nhar il-Milied biss iħallu jgħaddu l-Insara mit-taqsima tagħhom.

Il-Patri Kustodju, lejlet il-Ħammiem, wara nofs inhar, jitlaq minn Ġerusalem bil-karrozza imsieħeb mad-Diskreti, jew Irħieb il-kbar ta' ma' dwaru (qishom il-Membri tal-Parla-